

POSTANOWIENIE

Dnia 27 października 2016 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Teresa Bielska-Sobkowicz (przewodniczący)

SSN Katarzyna Tyczka-Rote

SSN Kazimierz Zawada (sprawozdawca)

w sprawie z wniosku S. B.V. Sp. z o.o. prawa holenderskiego
w A.

przy uczestnictwie Ł.M. i Z. M.

o uznanie i stwierdzenie wykonalności sądu polubownego,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym

w Izbie Cywilnej w dniu 27 października 2016 r.,

skargi kasacyjnej uczestników postępowania

od postanowienia Sądu Apelacyjnego [...]

z dnia 27 lipca 2015 r., sygn. akt I ACz .../15,

1) uchyla zaskarżone postanowienie i oddala zażalenie,

**2) zasądza od wnioskodawcy na rzecz uczestników
postępowania kwotę 720 (siedemset dwadzieścia) zł tytułem
zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Sąd Apelacyjny w dniu 27 lipca 2015 r. na skutek zażalenia S. B.V. Spółki z ograniczoną odpowiedzialnością prawa holenderskiego w A. zmienił postanowienie Sądu Okręgowego z dnia 14 maja 2015 r., oddalające wniosek tej spółki o uznanie i stwierdzenie wykonalności w Polsce wydanego z jej powództwa przeciwko Ł. M. i Z. M. wyroku sądu polubownego Amerykańskiego Ośrodka Rozstrzygania Sporów w Nowym Jorku z dnia 8 lipca 2011 r., w ten sposób, że uznał na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej wskazany wyrok w zakresie punktów, 1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 11, 12 oraz nadał mu klauzulę wykonalności w zakresie punktów 3, 9 i 10 i zasądził od dłużników na rzecz wierzyciela kwotę 377 zł tytułem zwrotu kosztów postępowania klauzulowego; ponadto zasądził od dłużników solidarnie na rzecz wierzyciela kwotę 180 zł tytułem zwrotu kosztów postępowania zażaleniowego.

U podstaw wyroku sądu polubownego Amerykańskiego Ośrodka Rozstrzygania Sporów w Nowym Jorku z dnia 8 lipca 2011 r. legła umowa franczyzy zawarta w dniu 28 stycznia 2008 r. przez S. B.V. (franczyzodawcę) przy użyciu standardowego formularza z Ł. M. i Z. M. (franczyzobiorcami). Według pkt 13 zawartej umowy, podlegała ona prawu Lichtensteinu. W pkt 10 lit. c tej umowy przewidziano rozpoznanie wszelkich sporów wynikających z niej przez sąd polubowny: Amerykański Ośrodek Rozstrzygania Sporów w Nowym Jorku.

Wyrok zaoczny Amerykańskiego Ośrodka Rozstrzygania Sporów w Nowym Jorku z dnia 8 lipca 2011 r. stwierdza naruszenie przez pozwanych zawartej umowy franczyzy (pkt 1) oraz jej rozwiązanie (pkt 2), ustala obowiązek zwrotu określonych kosztów postępowania (pkt 4), nakazuje usunięcie używanych oznaczeń s. (pkt 5), ustala obowiązek zapłaty określonej kwoty za każdy dzień używania nadal znaków towarowych powoda (pkt 6), zakazuje przez okres jednego roku określonych działań na warunkach objętych umową (pkt 7), ustala obowiązek zapłaty kwoty 10.000 USD za każdą restaurację szybkiej obsługi znajdującą się w lokalu, w którym prowadzono działalność w ramach umowy franczyzy (pkt 8), stwierdza pełny i ostatecznych (pkt 11 i 12) charakter wydanego rozstrzygnięcia. Punkty 3, 9, 10, co do których Sąd Apelacyjny postanowieniem z dnia 27 lipca 2015 r. nadał klauzulę

wykonalności, zasądzają określone kwoty; najwyższą w pkt 3 - 40.818,42 zł (15.051, 59 USD).

Sąd Apelacyjny w postanowieniu z dnia 27 lipca 2015 r. uznał, inaczej niż Sąd Okręgowy w postanowieniu z dnia 14 maja 2015 r., skuteczność zawartego w umowie stron z dnia 28 stycznia 2008 r. zapisu na sąd polubowny. Nie dopatrywał się również innych przeszkód, w świetle mającej zastosowanie w sprawie Konwencji o uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń arbitrażowych, sporządzonej w Nowym Jorku dnia 10 czerwca 1958 r. (Dz.U.1962.9.41 - dalej: „konwencja nowojorska”), do uwzględnienia wniosku S. B.V. W szczególności podkreślił, że według przepisów tej konwencji na uczestnikach, domagających się oddalenia wniosku, spoczywał ciężar dowodu przeszkód do uznania i wykonania wyroku objętego wnioskiem, a uczestnicy nie sprostali powinności wynikającej z takiego rozkładu ciężaru dowodu, co uzasadniało uwzględnienie wniosku.

Zaskarżając w całości postanowienie Sądu Apelacyjnego z dnia 27 lipca 2015 r., uczestnicy przytoczyli jako podstawy kasacyjne naruszenie art. 299 w związku z art. 300 § 1, art. 302 § 1, art. 232 i art. 382 k.p.c., naruszenie art. 386 § 4 w związku z art. 361 k.p.c., naruszenie art. 328 § 2 w związku z art. 361 k.p.c. oraz naruszenie art. V ust. 1 lit. a konwencji nowojorskiej w związku z § 879 ust. 1 i 3 kodeksu cywilnego austriackiego obowiązującego w Lichtensteinie.

W odpowiedzi wnioskodawca wniósł, m.in. o odrzucenie skargi kasacyjnej uczestników ze względu na zbyt niską wartość przedmiotu zaskarżenia, niesięgającą wymaganej przez art. 398² § 1 k.p.c. kwoty 50.000 zł.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

1. Twierdzenie wnioskodawcy o niedopuszczalności skargi kasacyjnej uczestników ze względu na to, że nie czyni ona zadość przewidzianemu w art. 398² § 1 k.p.c. wymaganiu dotyczącemu wartości przedmiotu zaskarżenia, jest bezzasadne. Wymaganie przewidziane w tym przepisie nie dotyczy skargi kasacyjnej w postępowaniu o uznanie i stwierdzenie wykonalności wyroku sądu polubownego lub ugody zawartej przed takim sądem (art. 1215 § 3 k.p.c.), ponieważ dopuszczalność skargi kasacyjnej jest regulowana w każdym

postępowaniu w sposób szczególny, co oznacza, że do kwestii dopuszczalności tego środka zaskarżenia w innych postępowaniach niż proces nie ma zastosowania odesłanie przewidziane w art. 13 § 2 k.p.c. (por. np. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 27 kwietnia 2001 r., III CZ 4/01, 18 kwietnia 2002 r., II CZ 24/02 i 20 lutego 2003 r., I CZ 10/03).

2. Nie mógł też oczywiście odnieść zamierzonego skutku zarzut kasacyjny naruszenia art. 328 § 2 k.p.c. Przepis ten miał wprowadzić niewątpliwie i w niniejszej sprawie odpowiednie zastosowanie, jednakże według ustalonej linii orzecznictwa jego naruszenie przez sąd drugiej instancji może stanowić podstawę skargi kasacyjnej tylko wtedy, gdy uchybienia wymaganiom stawianym uzasadnieniu sądu drugiej instancji są tego rodzaju, że uniemożliwiają przeprowadzenie kontroli kasacyjnej, a uzasadnienie zaskarżonego postanowienia niewątpliwie takimi uchybieniami nie jest dotknięte.

3. Umowa franczyzy z dnia 28 stycznia 2008 r. między S. B.V. a Ł. i Z. M. bezspornie zawiera klauzulę o arbitraż; zapis na sąd polubowny we wszelkich sprawach wynikających z tej umowy, przewidujący poddanie tych spraw orzecznictwu Amerykańskiego Ośrodka Rozstrzygania Sporów w Nowym Jorku. Bezsporny jest też wybór przez strony dla zawartej w dniu 28 stycznia 2008 r. umowy prawa Lichtensteinu. Sporna jest natomiast w sprawie ważność zawartego w umowie zapisu na sąd polubowny.

Rozstrzygnięcie tej właśnie kwestii - ważności zastrzeżonego zapisu na sąd polubowny - czyli innymi słowy, odpowiedź na pytanie o skuteczność prawną zamieszczonej w umowie klauzuli o arbitraż, ma zasadniczy wpływ na wynik sprawy.

Artykuł V ust. 1 lit. a konwencji nowojorskiej - której stronami są zarówno Polska (weszła w życie w stosunku do Polski 16 grudnia 1962 r. - Dz.U.1962.9.42), jak i Stany Zjednoczone (weszła w życie w stosunku do Stanów Zjednoczonych 27 marca 1971 r. - Dz.U.1971.7.83), stanowi, m.in. że na wniosek strony, przeciwko której orzeczenie jest skierowane, nastąpi odmowa uznania i wykonania orzeczenia, jeżeli strona ta dostarczy właściwej władzy, do której skierowano

żądanie uznania i wykonania, dowodów na to, iż umowa o arbitraż jest nieważna według prawa, któremu strony umowę tę poddały, a - w razie braku wzmianki w tym względzie - według prawa kraju, w którym orzeczenie zostało wydane. Przez umowę o arbitraż rozumie się tu - zgodnie z art. II ust. 2 konwencji nowojorskiej - zarówno klauzulę o arbitraż zawartą w kontrakcie, jak i zapis na sąd polubowny stanowiący odrębną od kontraktu umowę (co do wykładni art. II ust. 2 zob. np. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 25 maja 2016 r., V CSK 257/15).

W sprawie umowa o arbitraż poddana została prawu Lichtensteinu, ponieważ wybór prawa zamieszczony w pkt 13 umowy stron z dnia 28 stycznia 2008 r. odnosi się zarówno do franczyzy (wyraźnie), jak i do klauzuli obejmującej zapis na sąd polubowny (konkludentnie; co do wyboru prawa w sposób dorozumiany zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17 października 2008 r., I CSK 105/08). Zgodnie zatem z art. V ust. 1 lit. a konwencji nowojorskiej prawem właściwym do oceny ważności umowy o arbitraż w postaci klauzuli zamieszczonej w pkt 10 umowy stron z dnia 28 stycznia 2008 r. jest prawo Lichtensteinu.

Powołany w skardze kasacyjnej § 879 kodeksu cywilnego austriackiego obowiązującego w Lichtensteinie stanowi w ust. 1, że umowa sprzeczna z ustawą lub dobrymi obyczajami jest nieważna (*Ein Vertrag, der gegen ein gesetzliches Verbot oder gegen die guten Sitten verstößt, ist nichtig*). W § 879 ust. 2 wskazano przykłady umów w szczególności nieważnych z powodu wskazanej w ust. 1 sprzeczności; m.in. w pkt 4 wymieniono umowę, w której strona, wyzyskując lekkomyślność, przymusowe położenie, niedołęstwo, niedoświadczenie lub stan emocji drugiej strony, w zamian za swoje świadczenie przyjmuje lub zastrzega dla siebie lub osoby trzeciej świadczenie, którego wartość majątkowa pozostaje w rażącej dysproporcji do jej świadczenia (wyzysk podobnie ujęty w zakresie przesłanek jak w art. 388 k.c., ale poddany innej sankcji - nieważności, a nie unieważnialności przez sąd).

Paragraf 879 ust. 3 kodeksu cywilnego austriackiego dotyczy postanowień ogólnych warunków umów i formularzy umownych, które nie określają głównych świadczeń stron, a są, uwzględniając wszystkie okoliczności danego przypadku, rażąco krzywdzące dla jednej ze stron; przewiduje ich nieważność

(Eine in Allgemeinen Geschäftsbedingungen oder Vertragsformblättern enthaltene Vertragsbestimmung, die nicht eine der beiderseitigen Hauptleistungen festlegt, ist jedenfalls nichtig, wenn sie unter Berücksichtigung aller Umstände des Falles einen Teil gröblich benachteiligt).

Sprawy o stanach faktycznych zbieżnych ze stanem faktycznym niniejszej sprawy były w Europie już wielokrotnie rozpatrywane.

Sądy niemieckie w swych rozstrzygnięciach zapadłych w takich sprawach uznały wzorcową klauzulę poddającą rozstrzyganie wszelkich sporów wynikających z kontraktu franczyzy zawartego przez S. B.V. z europejskim przedsiębiorcą (restauratorem prowadzącym bar sałatkowo-kanapkowy) za postanowienie umowne rażąco krzywdzące w rozumieniu § 879 ust. 3 austriackiego kodeksu cywilnego dla tego przedsiębiorcy i tym samym, zgodnie z tym przepisem, nieważne (m.in. orzeczenia wyższych sądów krajowych, OLG Dresden, Beschluss vom 7.12.2007 - Sch 08/07- zob. też „Praxis des Internationalen Privat - und Verfahrensrechts” 2010/2, s. 241 i 242; OLG Celle, Beschluss vom 4.12.2008 - 8 Sch 13/07; OLG Bremen, Beschluss vom 30.10.2008 - 2 Sch 2/08; OLG Thüringen, Beschluss vom 13.01.2011 – 1 Sch 01/08; tekst przekładu na język polski powołanego wyżej orzeczenia Wyższego Sądu Krajowego w Bremie z 30 października 2008 r. znajduje się w aktach - k. 207-211). W motywach tych rozstrzygnięć wyjaśniono, że pokrzywdzenie europejskiego przedsiębiorcy będącego kontrahentem S. B.V. przejawia się w znacznym utrudnieniu obrony swoich praw ze względu na miejsce działania sądu polubownego wskazanego w klauzuli arbitrażowej i wyjątkową z tego powodu czasochłonność oraz kosztowność udziału francyzobiorcy w rozprawie przed sądem polubownym - uciążliwości, których nie doświadcza druga strona, powiązana ze „spółką matką” w Stanach Zjednoczonych. Nie ma przy tym, poza wygodą „spółki matki”, żadnych racjonalnych przyczyn, aby spory europejskich przedsiębiorców prowadzących bary sałatkowo-kanapkowe z holenderską spółką obsługującą amerykańską markę s. na kontynencie europejskim były rozstrzygane w Nowym Jorku. W poddaniu sporów z kontraktów franczyzy we wzorcowej umowie sądowi polubownemu w Nowym Jorku należy dopatrywać się jedynie wykorzystania przez S. B.V., ogniwo wielkiej

światowej korporacji, swojej przewagi organizacyjnej i ekonomicznej nad nieporównanie słabszymi kontrahentami (w tym kontekście por. też co do samego § 879 ust. 3 kodeksu cywilnego austriackiego np. wyrok austriackiego Sądu Najwyższego z dnia 11 maja 2011, TE OGH 2011/05/11 70b173/10g - Jusline Österreich).

Sąd Najwyższy w składzie orzekającym w niniejszej sprawie podziela przytoczoną wyżej ocenę rozpatrywanej klauzuli arbitrażowej (pkt 10 lit. c umowy) w świetle § 879 § 3 k.c. kodeksu cywilnego austriackiego obowiązującego w Lichtensteinie - przepisu prawa dla niej wybranego (pkt 13 umowy) i tym samym właściwego, zgodnie z art. V ust. 1 lit. a konwencji nowojorskiej. Ocena ta odpowiada przyjmowanym współcześnie standardom w demokratycznych państwach prawnych. W odniesieniu do polskich realiów nabiera ona nawet większej jeszcze zasadności ze względu na barierę wizową napotykaną w wyjazdach naszych obywateli do Stanów Zjednoczonych. Umowę o arbitraż w kształcie rozpatrywanej klauzuli należało zatem ze względu na wynikające z niej rażące jednostronne pokrzywdzenie uznać w sprawie, w myśl § 879 ust. 3 kodeksu cywilnego austriackiego, za nieważną, z przewidzianym w art. V ust. 1 lit. a konwencji nowojorskiej skutkiem w postaci niemożności uznania i wykonania orzeczenia sądu arbitrażowego; w sprawie: orzeczenia Amerykańskiego Ośrodka Rozstrzygania Sporów w Nowym Jorku z dnia 8 lipca 2011 r.

Taką ocenę rozpatrywanej klauzuli arbitrażowej uzasadniał już materiał dowodowy zaoferowany przez wnioskodawcę. Wyrażone w zaskarżonym postanowieniu zapatrywanie, że przewidziany w art. V ust. 1 lit. a konwencji nowojorskiej rozkład ciężaru dowodu nie dawał w okolicznościach sprawy podstaw do uwzględnienia twierdzeń uczestników o braku skutecznego, powoływanego przez wnioskodawcę zapisu na sąd polubowny, jest nie do zaakceptowania. Znaczenie rozkładu ciężaru dowodu przejawia się w każdej sprawie w tym, że osoba, na której spoczywa ciężar dowodu określonego faktu, ponosi konsekwencje jego niewykazania w toku postępowania sądowego (art. 6 k.c.). Zrozumiałe więc, że rozkład ciężaru dowodu oddziaływa na inicjatywę dowodową osoby obarczonej ciężarem dowodu danego faktu (art. 232 zdanie pierwsze k.p.c.).

Niemniej, ustalenie sądu, czy dany fakt istotny w sprawie ziścił się, powinno opierać się na całym zebranym w sprawie materiale dowodowym (art. 233 k.p.c.), nie tylko zatem na dowodach przeprowadzonych z inicjatywy osoby obciążonej ciężarem dowodu, ale i na materiale zaoferowanym przez przeciwnika w sporze (por. art. 187 i 207 k.p.c.), jak i zgromadzonym - gdy istniały podstawy do tego (art. 322 zdanie drugie k.p.c.) - z urzędu (por. np. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 12 maja 2005 r., V CK 588/04, 19 kwietnia 2007 r., I CSK 27/07, 5 marca 2009 r., II CSK 484/08, 9 września 2010 r., I CSK 641/09, 26 września 2013 r., II CSK 719/12).

Wobec tego, że już materiał dowodowy zaoferowany przez wnioskodawcę dawał podstawę do stwierdzenia, stanowiącej w świetle art. V ust. 1 lit. a konwencji nowojorskiej przeszkodę do uznania i wykonania orzeczenia arbitrażowego, nieważności powołanej przez wnioskodawcę umowy o arbitraż, w świetle właściwego dla niej prawa (§ 879 ust. 3 kodeksu cywilnego austriackiego obowiązującego w Lichtensteinie), wszystkie procesowe zarzuty skargi kasacyjnej zmierzające do wykazania tej podstawy są w istocie bezprzedmiotowe.

Stwierdzenie nieważności rozpatrywanej klauzuli arbitrażowej na podstawie § 879 ust. 3 kodeksu cywilnego austriackiego uczyniło bezprzedmiotowym również - i tym samym zbytecznym - przeprowadzenie oceny tej klauzuli z punktu widzenia powołanego w skardze kasacyjnej także § 879 ust. 1 tego kodeksu.

Z przedstawionych przyczyn Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁶ w związku z art. 1215 § 3 i art. 13 § 2 k.p.c. orzekł jak w sentencji, a o kosztach postępowania kasacyjnego rozstrzygnął zgodnie z art. 98 w związku z art. 108 §1 i art. 398²¹ oraz art. 13 § 2 k.p.c. i § 11 ust. 1 pkt 13 oraz § 13 ust. 4 pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu (Dz. U.2013.461) i § 22 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie (Dz.U.2015.1800 ze zm.).

kc